

ข้อควรรู้ในพระราชพิธี

เกล้า, เกล้ากระหม่อม

คำว่า เกล้า กับคำว่า กระหม่อม มีความหมายต่างกันเล็กน้อย คำว่า เกล้า หมายถึง ศิระษะ ส่วนคำว่า กระหม่อม หมายถึง ส่วนกะโหลกศิระษะตรงที่อยู่เหนือหน้าผาก

คำว่า เกล้า ไม่ใช่คำพ้อง มักใช้ร่วมกับคำอื่น เช่น เกล้ากระหม่อม เกล้ากระหม่อม

คำกริยาราชศัพท์หลายคำประกอบด้วย คำว่า เกล้า กับคำว่า กระหม่อม เช่น โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม, ทูลเกล้าทูลกระหม่อม, น้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อม, ทราบเกล้าฯ ทราบกระหม่อม, คำเหล่านี้ในการเขียนอาจใช้ไปยาลน้อยแทนคำกริยา และคำว่ากระหม่อมแต่ในการพูด ไม่ควรพูดย่อๆ ว่า โปรดเกล้า, ทูลเกล้า, น้อมเกล้า หรือทราบเกล้า, ต้องพูดให้เต็มคำ

การเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

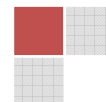
ข้อปฏิบัติในการเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ในโอกาส และงานต่างๆ มีดังต่อไปนี้

(๑) การเฝ้าฯ เมื่อเสด็จพระราชดำเนิน เมื่อเสด็จพระราชดำเนินผ่าน จะเป็นโดยประทับยานพาหนะหรือเสด็จพระราชดำเนินก็ตาม จะต้องถวายความเคารพ จะทำโดยวิธีใดๆ สุดแต่ผู้เฝ้าฯ เฝ้าฯ โดยการนั่ง หรือยืน แต่ให้เลือกถวายความเคารพได้ในวิธีเหมาะสมจะเป็นยืนตรงถวายความเคารพตามเพศ วันทยหัตถ์ กราบหรือไหว้ แต่ไม่นิยมใช้ทำตามความนิยมทางตะวันตก เช่น โบกมือ เป็นต้น

ก. ถ้าเสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์ ใช้ยืนตรงถวายคำนับหรือวันทยหัตถ์ หรือกราบ หรือไหว้ ตามความเหมาะสมของสถานที่และการแต่งกาย

ข. ถ้าเสด็จพระราชดำเนินโดยลาดพระบาท นิยมการนั่งเฝ้าฯ หรือยืนเฝ้าฯ ก็ได้ให้ห่างจากลาดพระบาทพอสมควรถ้ายืนเฝ้าฯ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินผ่านก็ถวายความเคารพตามเพศ ถ้านั่งเฝ้าฯ เมื่อเสด็จมาใกล้ ผู้เฝ้าฯ หมอบขณะเสด็จฯ ก้มตัวกราบแล้วหมอบอยู่จนเสด็จฯ ผ่านไปแล้ว จึงลุกขึ้นนั่ง หรือจะเพียงแต่กราบเมื่อเสด็จฯ ผ่านเท่านั้นก็ไม่ผิด

(๒) การเฝ้าฯ ในงานที่นั่งเก้าอี้หรือยืนเฝ้าฯ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึง ผู้เฝ้าฯ ลุกขึ้นหันไปทางพระองค์ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินผ่านถวายคำนับ ในขณะที่ประทับอยู่ปฏิบัติเช่นเดียวกับที่

กล่าวแล้วในตอนก่อนเกี่ยวกับการนั่งในงานที่เสด็จพระราชดำเนิน และในกรณีมีการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ต้องยืนจนจบเพลงแล้วถวายคำนับแล้วจึงนั่ง

(๓) การเฝ้าฯ ในที่รโหฐาน ควรเข้าเฝ้าตามประเพณีไทย คือ คลานหมอบกราบเพราะเป็นการเฝ้าฯ ภายใจ ไม่เป็นพิธีการ และ เมื่อจะเข้าเฝ้าฯ ควรถอดรองเท้า โดยปฏิบัติตามลำดับ ดังนี้

- เข้าไปในที่เฝ้าฯ กราบ
 - คลานเข้าไปใกล้พระองค์ในระยะพอสมควร เฉลียงข้างไม่เฉพาพระพักตร์
 - กราบ
 - หมอบเฝ้าฯ มือประนม ระหว่างหมอบนี้จะกราบบังคมทูลหรือฟังพระราชกระแสหรือถวายของแล้วแต่กรณี
 - เมื่อจะกราบบังคมลากลับ กราบ
 - คลานถอยหลังมาระยะพอสมควร หรือจนสุดห้อง
- เมื่อจะลุกขึ้นในห้องที่เฝ้าฯ ต้องกราบอีกครั้งหนึ่ง

(๔) การเข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานของ การเข้ารับพระราชทานของเป็นพิธีการใช้ดินและยอตัวรับพระราชทาน แต่แบบไทย หรือในพระราชสำนัก หรือการเข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานของ โดยไม่เป็นพิธีการควรคลานและหมอบ ดังนี้

ก. เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานของเป็นพิธีการ มีลำดับการปฏิบัติ ดังนี้

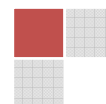
- ถวายคำนับตามเพศ
- เดินเข้าไปใกล้พอสมควร
- ย่อเข้าซ้ายลง ตั้งเข่าขวา
- เองงาน (การเองงาน เป็นการกระทำที่แสดงถวายความเคารพ วิธีทำคือยกมือ

ขวาขึ้นไปข้างหน้า ในเฉียงจากตัวประมาณ ๔๕ องศา ปลายมือตรงนิ้วมือชิดแล้วกระดกปลายมือขึ้น และกลับที่เดิมเร็วๆ ๑ ครั้ง ระวังอย่าให้ส่วนที่ยกขึ้นเลยข้อมือไป เวลาทำเองงานเมื่อรับพระราชทานเอง ไม่ใช่พอกระดกมือขึ้นแล้วก็ช้อนมือลงในลักษณะหลายมือเพื่อรับของพระราชทานทีเดียว ต้องลดปลายมือละที่เดิมเสียก่อนแล้วจึงช้อนมือ หรือแบมือรับพระราชทานฯ)

- รับพระราชทานของ ถ้าเป็นของเล็กน้อย รับด้วยมือขวา ถ้าเป็นของใหญ่รับด้วยมือทั้งสองข้าง โดยยกขึ้นเกือบจะพร้อมกับมือที่เองงาน
- ลุกขึ้นถองหลังครั้งก้าวหรือก้าวหนึ่ง ถวายคำนับ
- เดินถอยหลังประมาณ ๑ ก้าว ถวายคำนับ
- เดินตามปกติ

ข. เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานของตามประเพณีไทย มีลำดับการปฏิบัติดังนี้

- กราบ

- คลานมือไปใกล้พระองค์ท่านระยะพอรับของได้
- กราบ
- เองาน
- รับพระราชทานของ
- คลานถอยหลัง

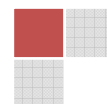
(๕) การเข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายของแบบพิธีการ มีลำดับการปฏิบัติดังนี้

- ถวายคำนับ
- เดินเข้าไปใกล้
- ถวายคำนับ
- ย่อเข้าซ้าย ตั้งเข่าขวา
- ทูลเกล้าฯ ถวายโดยยกพานที่คอปานด้วยมือทั้งสองข้างและน้อมตัวเล็กน้อย
- ลูกขึ้นถอยหลังครึ่งก้าวหรือเต็มก้าว แล้วถวายคำนับ
- เดินถอยหลังประมาณ ๓ ก้าว แล้วถวายคำนับ
- เดินตามปกติ

(๖) การตั้งเครื่อง เครื่อง หมายถึง พระกระยาหาร ผู้เชิญทุกคนไม่ควรยืนให้ตรงกันทีเดียว และให้ห่างกันพอสมควรระยะพอคนหน้าหันมารับจากคนที่สองได้ถึง การเชิญต้องเชิญสองมือตามลำดับการปฏิบัติดังนี้

- ถวายคำนับ
- เดินเข้าไปใกล้
- ถวายคำนับ
- นั่งคุกเข่า
- คนหน้ายกองค์เครื่องส่งไปให้คนหลัง
- คนหลังลุกขึ้นถวายคำนับ เดินหลังประมาณ ๓ ก้าว ถวายคำนับแล้วเดินตามปกติ
- คนหน้ายกโต๊ะ ลูกขึ้นถอยหลังครึ่งหรือ ๑ ก้าวถวายคำนับ เดินถอยหลังประมาณ ๓ ก้าว ถวายคำนับ แล้วเดินปกติ

(๗) การทอดกระสุธารส หีบพระโอสถ และทรงเจี๋ย ถ้าจะทอดพระสุธารส (น้ำดื่ม) หีบพระโอสถ (หีบบุหรี) และทรงเจี๋ย (ที่เจี๋ยบุหรี) ก็มีคนเชิญ ๓ คน คนหน้าเชิญพระสุธารสคนที่สองเชิญหีบพระโอสถ คนที่สามเชิญทรงเจี๋ย แต่ถ้าทรงเจี๋ยทอดอยู่บนโต๊ะแล้วก็ไม่ต้องเชิญเข้าทอดอีก การเชิญเข้าไปทอดในกรณีที่ตั้งโต๊ะด้านข้างพระเก้าอี้ ผู้เชิญพระสุธารสวางที่พระสุธารสข้างหน้า ถ้าทอดถวายแต่พระองค์ก็วางให้อยู่ในระดับขวาง ถ้าทอดกลาง ก็วางตามแนวตรงแล้วหันไปรับหีบพระโอสถวางเป็นอันดับสองให้ด้านเปิดของฝาหีบหันไปทางพระองค์ ถ้าเป็นโต๊ะตั้งระหว่างพระ

เก้าอี้ก็ให้ฝาด้านเปิดอยู่ทางหลัง แล้วคนที่สองรับทรงเขี่ยจากคนที่สามส่งให้คนแรกทอดตอน
หลังสุด

(๘) การเข้าเฝ้าฯ ถวายดอกไม้รูปเทียน ใช้ในกรณีทูลลาอุปสมบท ลาไปต่างประเทศ รูป
เทียนใช้รูปเทียนแพขนาดกลางขึ้นไปจัดรูปไว้บน เทียนไว้ล่าง บนแพรูปเทียน วางกระทงดอกไม้
ซึ่งมีกรวยปิด ทั้งหมดนี้วางบนพานซึ่งมีไม้แผ่นรองวางอยู่ เวลายกพาน

- เมื่อเข้าไปในห้องเฝ้า อย่าสวมรองเท้า วางพานข้างๆ ตัว กราบ
- วางพานเดินเข้าไประยะพอสมควร แล้วเปลี่ยนเป็นคลาน
- เมื่อเข้าใกล้พอสมควรแล้ววางพานลงข้างๆ กราบ
- ยกพานวางบนโต๊ะ หรือพื้นเบื้องหน้า ให้ตัวตรงห่างพอกราบได้ไม่ติดพาน
- เปิดกรวยกระทงดอกไม้
- กราบให้ตรงกับพานดอกไม้รูปเทียนแล้วเปลี่ยนเป็นหมอบประนมมือ
- ถ้าพระราชทานพระบรมราโชวาท เมื่อจบกราบครั้งหนึ่ง
- เมื่อกลับ กราบแล้วคลานถอยหลัง
- ก่อนจะออกจากห้องเฝ้าฯ กราบอีกครั้งหนึ่ง

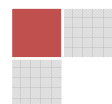
(๙) การกราบถวายบังคมลาถึงแก่กรรม

ข้าราชการสัญญาบัตร หรือพระสงฆ์ชั้นสัญญาบัตรขึ้นไป เมื่อถึงแก่กรรมสมควรที่จะ
มีการนำดอกไม้รูปเทียน ไปกราบบังคมลาพร้อมกับแจ้งการถึงแก่กรรมต่อสำนักพระราชวัง ในการ
ไปถวายบังคมลานี้ เจ้าภาพหรือทายาทของผู้ถึงแก่กรรมจะต้องนำสิ่งของเหล่านี้ไป คือ

- ดอกไม้กระทง
- รูปไม้มะค่า ๑ ดอก
- เทียนขี้ผึ้ง ๑ เล่ม
- หนังสือหรือบัตรกราบถวายบังคมลา ซึ่งมีข้อความว่า “ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระ
บาทปกเกล้าฯ ดอกไม้รูปเทียนของข้าพระพุทธเจ้า... ข้าราชการสังกัดกระทรวง... อายุ...ปี กราบ
ถวายบังคมลาถึง....(แก่กรรมหรืออย่างอื่นตามฐานันดรศักดิ์ของผู้ถึงแก่กรรม)

ด้วยโรค.....ที่.....เมื่อวันที่..... เวลา.....น.

สิ่งเหล่านี้วางบนพาน แล้วนำไปวางที่พระบรมฉายาธิสลักษณ์ ที่สำนักพระราชวัง แล้วผู้นำ
ไปก็ถวายความเคารพเป็นเสด็จการ

การถวายอดิเรก

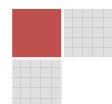
ถวายอดิเรก คือการที่ประชาชนสงฆ์ในการพระราชพิธีหรือการพระราชกุศลกล่าวคำถวาย พระพรเป็นพิเศษเฉพาะแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

ประเพณี การถวายชัยให้พระกนิในพิธีทำบุญกุศลหรือในวันมงคลต่างๆ นั้น น่าจะมีมาช้านานแล้ว จนกลายเป็นธรรมเนียมประเพณีอย่างหนึ่งของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ หรือสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ก็ยังถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งที่พระสงฆ์ผู้มาประกอบพิธีมงคลจะต้องเลือกสรรหาคำถวายพร โดยเฉพาะเจาะจงเป็นพิเศษ ซึ่งผู้อื่นใดในของชั้นชาติมาอาณาเขตนี้จะเสมอเหมือนมิได้นั้นคือการถวายพระพรเป็นภาษาบาลีที่เราเรียกกันว่า การถวายอดิเรกนี้เองและยังเป็นธรรมเนียมถือปฏิบัติอยู่จนบัดนี้ว่า ในขณะที่พระสงฆ์กำลังกล่าวคำถวายอดิเรกอยู่นั้น คงมีแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เท่านั้น ที่ทรงประนมพระหัตถ์รับพระพรเป็นภาษาบาลีนั่นอยู่ เพราะถือว่าเป็นพระพรชัยมงคลที่พระสงฆ์ถวายแด่พระองค์โดยเฉพาะ

ถึงแม้ว่าการถวายอดิเรกจะมีความเป็นพิเศษเพียงใดก็ตามการจะสืบค้นหาต้นแบบหรือที่มาอย่างชัดเจนนั้นเป็นเรื่องยาก ผู้เขียนเคยพบเรื่องราวเกี่ยวกับการนี้ในหนังสือทำเนียบพระเปรียญธรรม ๕ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๕๓๘ ที่ทางมูลนิธิธรรมากรกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) จัดพิมพ์เผยแพร่ ผู้เขียนชื่อ นายวิจิตร สมบัติบริบูรณ์ ป.ธ.๕ เขียนไว้ในหัวข้อเรื่องประวัติย่อการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกภาษาบาลี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ หน้า ๔-๕ ซึ่งข้าพเจ้าขออนุญาตเก็บใจความมาก่าวไว้ในที่นี้พอสังเขป เพื่อเป็นแนวทางศึกษาค้นคว้าต่อไป

สมัยรัชกาลที่ ๒ มีพระภิกษุชาวเมืองพัทลุงรูปหนึ่ง ชื่อพระสอนพุทธสโร ได้เดินทางมาจำพรรษาที่วัดหนัง เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร และได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมที่วัดหงสาราม ปัจจุบันคือวัดหงส์รัตนาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จนสอบไล่ได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค ต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส วัดหงสาราม รูปที่ ๕ และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานสมณศักดิ์ขึ้นพระราชกณะถวายมีราชทินนามว่า พระอุดมปิฎก ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหงสาราม ต่อมาจนสิ้นรัชกาลที่ ๓ แล้วจึงลากลับไปจำพรรษา ณ วัดสุทธาวาส จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิมของท่าน

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ เนื่องด้วยพระองค์เคยทรงผนวชอยู่เป็นเวลานาน ได้ทรงศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยและพระไตรปิฎก ทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีเป็นอย่างดี มีพระปริชาสามารถสอบไล่ได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค จึงเป็นเหตุให้ได้ทรงรู้จักคุ้นเคยกับพระอุดมปิฎกเป็นอย่างดี เมื่อถึงวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชกระแส

รับสั่งให้ตามหาและนิมนต์พระอุดมปิฎกมาเจริญพระพุทธมนต์ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาพร้อมกับพระเถระรูปอื่นๆ ด้วย พระอุดมปิฎกซึ่งอยู่ที่วัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง เมื่อได้รับทราบพระราชประสงค์แล้วก็ได้เดินทางมาร่วมพิธี นั่งอาสนะลำดับสุดท้ายของพระสงฆ์ ครั้นถึงเวลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมโดยลำดับนับแต่สมเด็จพระสังฆราชลงมาจนถึงพระอุดมปิฎกทรงสมนัสยิ่งนักที่ได้ทรงพบเห็นพระสงฆ์ที่ทรงคุ้นเคยมาก่อน ตอนท้ายทรงรับสั่งว่า ท่านเดินทางมาแต่ไกล นานปีจึงจะได้พบกัน ขอจงให้พรโยมให้ชื่นใจที่เถิด เมื่อได้รับพระอนุญาตจากสมเด็จพระสังฆราชแล้ว ท่านเจ้าคุณก็ตั้งพัดยศถวายพระพรด้วยปฏิภาณโวหารเป็นภาษาบาลีว่า

อติเรกวุฒิสถิต ชิว

อติเรกวุฒิสถิต ชิว

อติเรกวุฒิสถิต ชิว

ที่ฆายุโก โหตุ อโรโค โหตุ

ที่ฆายุโก โหตุ อโรโค โหตุ

สุจิต โหตุ ปรมินทมหाराชา

สิทฺธิกิจฺจํ สิทฺธิกมฺมํ สิทฺธิลาโภ ชโย นิจฺจํ

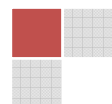
ปรมินทมหाराชวรุตฺต กวตุ สพฺพทาฯ

ขอถวายพระพร

เนื่องจากท่านมิได้เตรียมไว้ก่อน เพราะไม่รู้ตัวว่าจะต้องถวายพระพร จึงว่าคิดเป็นระยะๆ วรรคแรกว่าช้าถึง ๓ หน จึงว่าวรรคที่สองต่อไปได้ ว่าวรรคที่สองช้าถึงสองหนจึงว่าวรรคที่สามต่อไปได้ และว่าไปได้ตลอดจนจบโดยมิได้ช้าอีกเลย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสดับแล้วทรงโปรดพระพรบหนักมาก จึงทรงรับสั่งให้ถือเป็นธรรมเนียมให้พระสงฆ์ใช้พรบหนักถวายพระพรพระมหากษัตริย์ ในการพระราชพิธีตราบเท่าทุกวันนี้ โดยมีได้ทรงแก้ไขแต่ประการใด นอกจากทรงรับสั่งให้เพิ่มคำว่า ตู ต่อท้ายคำว่า ชิว เป็น ชิวตุ สืบมาจนทุกวันนี้

โดยที่พระอุดมปิฎก ผู้เป็นต้นแบบถวายพระพรบหนักนี้ เป็นพระราชาคณะ จึงได้ถือว่าเป็นธรรมเนียมสืบมาว่า พระสงฆ์ที่จะถวายอดิเรกได้ต้องมีสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะขึ้นไป แต่

ปัจจุบันนี้ (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๐) คณะสงฆ์ได้อนุญาตให้พระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอก (จ.จ.ช.อ.) ที่ถือพัดยศเปลวเพลิง เป็นผู้ถวายอดิเรกได้โดยอนุโลม

คำถวายอดิเรก

แต่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

อติเตกวาสุตต ชีวตุ

อติเตกวาสุตต ชีวตุ

อติเตกวาสุตต ชีวตุ

ที่หมายโก โหตุ อโรโก โหตุ

ที่หมายโก โหตุ อโรโก โหตุ

สุจิต โหตุ ปรมินทมหาราชา

สิททธิกิจจํ สิททธิกมมํ สิททธิลาโก ชโย นิจจํ

ปรมินทมหาราชวรุตส กวตุ สัพพทา ฯ

ขอถวายพระพร

คำถวายพระพร

แต่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

อติเตกวาสุตต ชีวตุ

อติเตกวาสุตต ชีวตุ

อติเตกวาสุตต ชีวตุ

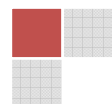
ที่หมายกา โหตุ อโรโก โหตุ

ที่หมายกา โหตุ อโรโก โหตุ

สุจิตา โหตุ ปรมราชินี

สิททธิกิจจํ สิททธิกมมํ สิททธิลาโก ยโส นิจจํ

สิริกิตติปรมราชินียา กวตุ สัพพทา ฯ

คำถวายอดิเรก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ในเวลาเสด็จประทับพร้อมกัน

อดิเรกวสสสต ชีวตุ

อดิเรกวสสสต ชีวตุ

อดิเรกวสสสต ชีวตุ

ทีฆายุโก โหตุ อโรโก โหตุ

ทีฆายุโก โหตุ อโรโก โหตุ

สุขิโต โหตุ ปรมินุทมหารราชา สราชินี

สิทฺธิกิจฺจํ สิทฺธิกมฺมํ สสิทฺธิลาโภ ชโย นิจฺจํ

ปรมินุทมหาราชาวรสฺส ราชินียา สห ภวตุ สพฺพทาฯ

ขอถวายพระพร

คำถวายพระพรลา

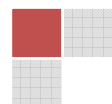
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ขอถวายพระพร เจริญพระราชสิริสวัสดิ์พัฒนามงคล พระชนมสุขทุกประการ จงมีแต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐเวลานี้สมควรแล้ว พระภิกษุสงฆ์ทั้งปวง(อาตมภาพ) ขอถวายพระพรลาแด่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐฯ

ขอถวายพระพร

หลักเกณฑ์การใช้พัสดุและการถวายอดิเรก

การใช้พัสดุในงานพระราชพิธี และงานรัฐพิธี รวมถึงการถวายอดิเรก(ถวายพระพรเป็นภาษาบาลี) แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นธรรมเนียมประเพณีมาแต่โบราณที่พระสงฆ์จะถวายพระเกียรติแด่ทั้งสองพระองค์ ในฐานะทรงเป็นองค์

พระประมุขแห่งชาติและทรงเป็นเอกอัครพุทธศาสนูปถัมภกทางคณะสงฆ์ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์จะต้องศึกษาและปฏิบัติให้ถูกต้อง เพื่อเพิ่มพูนพระราชศรัทธา จึงขอนำหลักเกณฑ์การใช้พัศยศ และการถวายอดิเรกมาสรุปไว้ เพื่อเป็นแนวปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑. กรณีที่ต้องใช้พัศยศและถวายอดิเรก

- (๑) ในงานพิธีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ
- (๒) ในงานพิธีที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จฯ
- (๓) ในงานพิธีที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จฯ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ ให้ถวายอดิเรกแด่ทั้งสองพระองค์
- (๔) ในงานพิธีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านผู้ใดผู้หนึ่งไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์

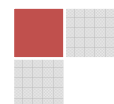
หมายเหตุ: ถ้าผู้แทนพระองค์ไปแทนองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้พระสงฆ์ใช้สรรพนามแทนองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในคำถวายอดิเรก และถ้าผู้แทนพระองค์ไปแทนองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถให้พระสงฆ์ใช้สรรพนามแทนองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในคำถวายอดิเรก

- (๕) ในงานพิธีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นหรือได้รับพระบรมราชานุญาตให้จัดขึ้น เช่น งานถวายผ้าพระกฐิน พระราชทาน งานที่สมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานในพิธีพระราชทานสัญญาบัตรพัศยศ งานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพรรษทานศพ หรืองานศพที่ทรงรับไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ รวมทั้งงานที่ล้มเกล้าฯ ทั้งสองพระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในที่ต่างๆ ทุกกรณี
- (๖) งานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ รวมทั้งในกรณีที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทนพระองค์ไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ เช่น งานพระราชทานปริญญาบัตรงานวางศิลาฤกษ์ หรือพิธีเปิดอาคารสถานที่ทำการของรัฐ เป็นต้น

๒. งานพิธีที่ต้องใช้พัศยศ แต่ไม่มถวายอดิเรก ดังนี้

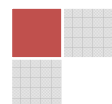
- (๑) งานพิธีที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ
- (๒) งานพิธีที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ

๓. งานพิธีที่ใช้ทั้งพัศยศและพัศรอง

งานพิธีอีกอย่างหนึ่งที่พระสงฆ์จะต้องใช้ทั้งพัศศ และพัศรอง คือพระราชพิธีที่มีการถวายพระ
 ธรรมเทศนาแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ รวมถึง
 ท่านที่ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ ในกรณีเช่นนี้ ให้
 พระสงฆ์ที่เป็นองค์ถวายพระธรรมเทศนาไปทั้งพัศศและพัศรอง โดยมีวิธีการใช้พัศ ดังนี้

- (๑) ให้นำพัศรอง ขึ้นไปบนธรรมมาสน์ เพื่อใช้ในการถวายศีล เมื่อถวายศีลจบแล้วให้
 วางพัศรองไปบนธรรมมาสน์ แล้วถวายพระธรรมเทศนา เมื่อถวายพระธรรมเทศนา
 จบแล้ว ให้นำพัศรองลงธรรมมาสน์
- (๒) เมื่อมานั่งอาสนะข้างล่าง รับเครื่องไทยธรรมเสร็จแล้ว จึงใช้พัศศถวาย
 อนุโมทนาและถวายอดิเรก ทั้งนี้ เป็นธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติมาแต่รัชสมัยสมเด็จพระ
 พระเจ้าทรงธรรมแห่งกรุงศรีอยุธยา
- (๓) มีการปฏิบัติเป็นกรณีพิเศษเพิ่มเติมไปอีก ในพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
 เนื่องในวันวิสาขบูชา คือ เมื่อพระสงฆ์ถวายพระธรรมเทศนาจบแล้ว จะนั่งยถา.....
 อยู่บนธรรมมาสน์ โดยถือคัมภีร์ไว้ในมือแทนพัศศ พอยถา..... จบพระสงฆ์ที่
 นั่งอยู่ข้างล่างรับ สัพพัตติโย..... แล้วพระสงฆ์รูปที่แสดงพระธรรมเทศนาจบลง
 จากธรรมมาสน์ มานั่งที่อาสนะเดิมแล้ว จึงถือพัศศร่วมถวายอนุโมทนาและถวาย
 อดิเรกต่อไป
- (๔) ในพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลใดๆ ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
 สร้างพัศรองเป็นที่ระลึก เช่น งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระ
 พระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ เมื่อทรงถวายพัศรองเป็นที่
 ระลึคนั้นแล้ว พระสงฆ์จะใช้พัศรองนั้นถวายศีลและ สวดยถา.....สัพพิตี.... ไปจน
 จบบทถวายอนุโมทนา เมื่อถึงตอนที่ถวายอดิเรก จึงใช้พัศศตั้งขึ้นถวายอดิเรก
 ต่อไปจนจบบท ภาวตุ สัพพ...ฯลฯ ภาวนตุ เต ฯ

ขัตติยตระกูล

ขัตติยตระกูล คือตระกูลของพระมหากษัตริย์ หมายถึง พระมหากษัตริย์ เจ้านายทุกชั้น หม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง ตลอดจนบรรดาท่านผู้ใช้ราชสกุล โดยกำเนิดทุกท่าน ขัตติยตระกูลของไทยมีคำใช้เป็นการว่า ราชสกุล ราชตระกูล หรือ ราชินิกุล ตัวอย่างเช่น

พระเจ้าพี่นางเธอ หมายถึง พี่สาวของพระมหากษัตริย์

พระเจ้ากนิษฐาธิราชเจ้า หมายถึง พี่สาว น้องสาว ที่เป็นลูกพี่ลูกน้องของพระมหากษัตริย์

พระเจ้าลูกยาเธอ หมายถึง ลูกชายของพระมหากษัตริย์

พระเจ้าลูกเธอ หมายถึง ลูกสาวของพระมหากษัตริย์

พระเจ้าหลานเธอ หมายถึง หลานชาย หลานสาว ของพระมหากษัตริย์

คำขึ้นต้น สรรพนาม คำลงท้ายที่ใช้กับขัตติยตระกูล ได้แก่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

คำขึ้นต้น ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

สรรพนาม ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

คำลงท้าย ข้าพระพุทธเจ้า แทนผู้กราบบังคมทูล ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

คำขึ้นต้น ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

สรรพนาม ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแทนสมเด็จพระบรมราชินีนาถข้าพระพุทธเจ้า แทนผู้

กราบบังคมทูล

คำลงท้าย ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

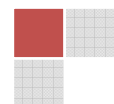
คำขึ้นต้น ขอพระราชทานกราบบังคมทูล ทราบฝ่าละอองพระบาท

สรรพนาม ได้ฝ่าละอองพระบาท แทน พระบรมวงศ์

ข้าพระพุทธเจ้า แทน ผู้กราบบังคมทูล

คำลงท้าย ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม หรือ ควรมิควรรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า

โปรดกระหม่อม

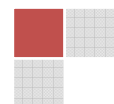
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
 สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
 คำขึ้นต้น ขอพระราชทานกราบทูล ทราบฝ่าพระบาท
 สรรพนาม ได้ฝ่าพระบาท แทน สมเด็จพระเจ้าฟ้า
 ข้าพระพุทธเจ้า^(๑) แทน ผู้กราบทูล

คำลงท้าย ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

- (๑) ในการกราบบังคมทูล ต่อจากคำว่า ข้าพระพุทธเจ้า ให้ออกนามและตำแหน่งด้วย เช่น
 ข้าพระพุทธเจ้า นางจุฬารัตน์ บุญยากร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรัญต์ศิริมาน
 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจันทร์กานต์มณี
 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล
 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรณมงคลการ
 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ
 พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา
 พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์
 พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ
 คำขึ้นต้น กราบทูล ทราบฝ่าพระบาท
 สรรพนาม ฝ่าพระบาท แทน พระองค์เจ้า
 เกล้ากระหม่อม แทน ผู้กราบทูล (ชาย)
 เกล้ากระหม่อมฉัน แทน ผู้กราบทูล (หญิง)
 คำลงท้าย ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา
 พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุชумаภินันท์
 พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลฉัตร

คำขึ้นต้น ทูล ทราบฝ่าพระบาท

สรรพนาม ฝ่าพระบาท แทน พระองค์เจ้า

กระหม่อม แทน ผู้ทูล (ชาย)

หม่อมฉัน แทน ผู้ทูล (หญิง)

คำลงท้าย ควรมิควรแล้วจะโปรด

พระอนุวงศ์ ชั้นหม่อมเจ้า

คำขึ้นต้น ทูล ฝ่าพระบาท

สรรพนาม ฝ่าพระบาท แทน หม่อมเจ้า

กระหม่อม แทน ผู้ทูล (ชาย)

หม่อมฉัน แทน ผู้ทูล (หญิง)

คำลงท้าย แล้วแต่จะโปรด

สมเด็จพระสังฆราช

ในรัชกาลปัจจุบัน คือ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

คำขึ้นต้น กราบทูล ทราบฝ่าพระบาท

สรรพนาม ฝ่าพระบาท แทน สมเด็จพระสังฆราช

เกล้ากระหม่อม แทน ผู้กราบทูล (ชาย)

เกล้ากระหม่อมฉัน แทน ผู้กราบทูล (หญิง)

คำลงท้าย ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง

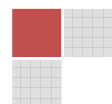
คำขึ้นต้น นมัสการ พระคุณเจ้า

สรรพนาม พระคุณเจ้า แทน สมเด็จพระราชาคณะ

กระผม แทน ผู้พูด (ชาย)

ดิฉัน แทน ผู้พูด (หญิง)

คำลงท้าย ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

พระราชอาณา

คำขึ้นต้น นมัสการ พระคุณเจ้า

สรรพนาม พระคุณเจ้า แทน พระราชอาณา

กระผม แทน ผู้พูด (ชาย)

ดิฉัน แทน ผู้พูด (หญิง)

คำลงท้าย ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

พระภิกษุทั่วไป

คำขึ้นต้น นมัสการ พระคุณท่าน

สรรพนาม ท่าน แทน พระภิกษุ

ผม แทน ผู้พูด (ชาย)

ดิฉัน แทน ผู้พูด (หญิง)

คำลงท้าย ขอนมัสการด้วยความเคารพ

ประธานองคมนตรี นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานวุฒิสภา ประธานสภา

ผู้แทนราษฎร ประธานศาลฎีกา รัฐบุรุษ (รวมทั้งผู้ที่เคยดำรงตำแหน่งดังกล่าวมาแล้วในอดีต)

คำขึ้นต้น กราบเรียน

(ระบุตำแหน่ง เช่น กราบเรียน ประธานองคมนตรี)

สรรพนาม ท่าน แทน ผู้ฟัง

ข้าพเจ้า แทน ผู้พูด

คำลงท้าย (ไม่มี)

บุคคลทั่วไป

คำขึ้นต้น เรียน

(ระบุตำแหน่ง เช่น เรียน อธิบดีกรมศิลปากร เรียน ประธานคณะกรรมการจัด

งาน

เรียน ประธานในพิธี)

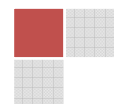
สรรพนาม ท่าน แทน ผู้ฟัง

ข้าพเจ้า กระผม ผม ดิฉัน แทน ผู้พูด

คำลงท้าย (ไม่มี)

(คัดจาก ราชศัพท์ สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ พ.ศ. ๒๕๓๗ หน้า ๑๕๘-

๒๐๔)

ทักษิณานุประทาน

ทักษิณานุประทาน หมายความว่า การทำบุญอุทิศส่วนกุศลเพิ่มให้แก่ผู้ตาย หรือทำบุญอุทิศส่วนให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

การทำบุญอุทิศส่วนกุศลเพิ่มให้แก่ผู้ตายนี้ อาจจะทำเมื่อครบ วันตาย ๗ วัน ๕๐ วัน หรือ ๑๐๐ วัน เป็นต้น หรืออาจจะทำบุญอุทิศให้เมื่อใดก็ได้ ล้วนแต่เรียกว่า ทักษิณานุประทานได้สิ้น เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ๗ วัน ถวายสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

ทักษิณานุประทาน การบำเพ็ญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

ครบ ๗ วัน เรียกว่า สัตตวารทักษิณานุประทาน

ครบ ๑๕ วัน เรียกว่า ปันรสมวารทักษิณานุประทาน

ครบ ๕๐ วัน เรียกว่า ปัญญาสมวารทักษิณานุประทาน

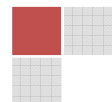
ครบ ๑๐๐ วัน เรียกว่า สตมวารทักษิณานุประทาน

ทีฆายุโก

คำกล่าวถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ คำหนึ่งคือ คำกล่าวถวายพระพรให้มีพระชนมายุยืนนาน เมื่อจะถวายพระพรแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กล่าวว่า **ทีฆายุโก โหตุ มหาราช** เมื่อจะถวายพระพรแด่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ กล่าวว่า **ทีฆายกา โหตุ มหาราชินี**

คำว่า **ทีฆายุ** มาจากคำว่า **ทีฆ** (อ่านว่า ที-คะ) กับ **อายุ** คำว่า **ทีฆ** เขียน ท ทหาร สระอิ ะ ะมัง ไม้ไช้ ๓ มณโฑ **ทีฆ** แปลว่า ยาว **ทีฆายุ** จึงแปลว่า อายุยาว,อายุยืนในภาษาบาลี คำว่า **ทีฆายุโก** เป็นคำเพศชาย **ทีฆายกา** เป็นคำเพศหญิง แปลว่า ผู้มีอายุยืนยาว เมื่อจะเขียนคำถวายพระพร ต้องเขียนให้ถูกเป็น ท ทหาร ไม้ไช้ ๓ มณโฑ

ที่มา : บทรายการวิทยุ “รู้ รัก ภาษาไทย” ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๐

บำเพ็ญพระราชกุศล

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล คือ ทำบุญ ใช้สำหรับพระราชวงศ์ได้แก่ พระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระราชชนนี พระยุพราช หรือเทียบเสมอพระยุพราช ส่วน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล คือ การทำบุญใช้สำหรับหม่อมเจ้า และยังมีคำที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญที่ควรทราบ คือ

การพระราชกุศล คือการทำบุญ

เจริญพระพุทธมนต์ คือการสวดมนต์ของพระสงฆ์ในมงคลพิธี

สวดพระพุทธมนต์ คือการสวดมนต์ของพระสงฆ์ในงานอวมงคล

ถวายพระพร คือการที่พระสงฆ์เจริญพระพุทธชัยมงคลคาถา สรรเสริญพระพุทธเจ้า ก่อนที่จะรับพระเคนและฉันภัตตาหารในพิธีต่างๆ

ถวายพระพรลา คือการที่รองประธานสงฆ์กล่าวเวลาเมื่อเสร็จพระราชพิธี ก่อนที่จะลุกออกจากอาสน์สงฆ์ ออกจากมณฑลพิธีไป

ถวายศีล คือการที่ประธานสงฆ์ถวายศีลแก่ พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์ ตั้งแต่ขึ้นหม่อมเจ้าขึ้นไป สมมัญชนว่า ให้ศีล

ถวายอดิเรก คือการที่ประธานสงฆ์ในการพระราชพิธี หรือการพระราชกุศล กล่าวคำถวาย พระพรเป็นพิเศษเฉพาะแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี

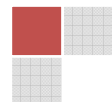
ถวายอนุโมทนา คือการที่พระสงฆ์สวดอนุโมทนา ในพระราชพิธีที่ทรงบำเพ็ญ หรือเรียกเป็นสามัญ

ว่า “ยถา สัพพี”

(สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, ๒๕๓๗ : ๕๒)

พระพิธีธรรม

พระพิธีธรรม คือพระสงฆ์ ๔ รูป ที่สวดพระอภิธรรมงานศพของหลวง พระพิธีธรรม เป็นสมณศักดิ์พระสงฆ์ประเภทหนึ่ง(ไม่พระราชทานแก่พระสงฆ์ แต่พระราชทานให้แก่วัด) พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดจากวัดที่เป็นพระอารามหลวงเป็นส่วนมาก เช่น วัดมหาธาตุ, วัดสุทัศนเทพวราราม (ไม่ระบุพระสงฆ์ วัดใดที่มีได้ทรงพระกรุณาโปรดจะไม่สามารถตั้งพระสงฆ์ในวัดเป็นพระพิธีธรรมได้แม้วัดนั้นจะมีพระสงฆ์ซึ่งเคยเป็นพระพิธีธรรมจากวัดที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดมาแล้วก็ตาม) ทางวัดจะคัดเลือกวัดละ ๑ สำหรับ สำหรับละ ๔ รูป เป็นพระพิธีธรรม (มีสำรองได้) เพื่อสวดในงานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ โดยไม่จำกัดสมณศักดิ์

พระราชกระแส

รับสั่ง ตรัส คำรัส พระราชดำรัส พระราชกระแส ราชาศัพท์ ทั้ง ๕ คำนี้ แปลว่า คำพูด หรือ พูด แต่ พระราชดำรัส พระราชกระแส ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ ส่วน รับสั่ง ตรัส คำรัส ใช้สำหรับเจ้านายในพระบรมราชวงศ์

ในหนังสือเก่า เช่น “จดหมายเหตุสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” และ ฉบับอื่นๆ หลายเล่ม มีคำว่า รับสั่ง ตรัส คำรัส ท่านใช้กับพระเจ้าอยู่หัวด้วยเหมือนกัน แต่ตอนไหนจะใช้คำไหนสังเกตดูอยู่ที่น้ำหนักของเรื่องที่ทรงพูด เช่น ถ้าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญไม่ใช่ราชการ ท่านใช้ รับสั่ง หรือ ตรัส ถ้าเป็นราชการเรื่องสำคัญก็ใช้เป็นทางการว่า พระราชดำรัส พระราชกระแส ถ้าเป็นคำสั่งจนถึงตราเป็นตัวบทกฎหมายก็ใช้ว่าพระบรมราชโองการ

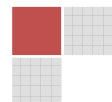
หมายรับสั่ง หมายกำหนดการ กำหนดการ

ในบัตรหมายที่ส่งราชการในพระราชสำนักท่านแบ่งไว้เป็น ๒ อย่าง อย่างหนึ่ง เรียกว่า หมายรับสั่ง อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า หมายกำหนดการ

“หมายรับสั่ง” นั้น เป็นหมายสั่งเจ้าหน้าที่ปฏิบัติราชการพระราชนิติเป็นการภายใน ตอนล่างสุดของหมายเขียนไว้ว่า “ทั้งนี้ให้จัดการตามวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยให้ถามผู้รับสั่งโดยหน้าที่ราชการ” แล้วลงชื่อผู้รับสั่ง ผู้สั่งก็คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

“หมายกำหนดการ” เป็นเอกสารแจ้งกำหนดขั้นตอนของงานพระราชนิติโดยเฉพาะลักษณะของเอกสารจะต้องอ้างพระบรมราชโองการคือขึ้นต้นด้วยข้อความว่า “นายกรัชมุนตรีหรือเลขาธิการพระราชวังรับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ สั่งว่า” เสมอไป และในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่จะต้องส่งต้นหมายกำหนดการดังกล่าวนี้ เสนอนายกรัชมุนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ เพื่อให้เป็นพระบรมราชโองการที่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ

ส่วน “กำหนดการ” เป็นเอกสารแจ้งกำหนดขั้นตอนของงาน โดยทั่วไปที่ทางราชการหรือส่วนเอกสารจัดทำขึ้นเอง แม้วางานนั้นๆ จะเป็นงานที่เกี่ยวข้องถึงเบื้องพระยุคลบาท เช่น เป็นงานที่เสด็จ พระราชดำเนิน แต่ถ้าวางานนั้นมิได้เป็นงานพระราชนิติซึ่งกำหนดขึ้นโดยพระบรมราชโองการแล้ว เรียกว่า กำหนดการ ทั้งสิ้น เช่น ขั้นตอนของงานสวนสนามทางราชการทหารจัดขึ้นเพื่อสำแดงความสามัคคี ของทหารรักษาพระองค์ก็ใช้ว่า กำหนดการ เพราะงานนี้มีใช้พระราชนิติที่มีพระบรมราชโองการให้จัดขึ้น หากแต่เป็นทางราชการทหารจัดขึ้นเพื่อสำแดงความสามัคคีต่อเบื้องพระยุคลบาท

คำว่า “กำหนดการ” ใช้สำหรับพระราชวงศ์และบุคคลสามัญทั่วไป แปลเอาความว่ารายการต่างๆ ที่กำหนดไว้ในการทำงาน หรือพิธีรีตองที่เข้าของงานหรือเจ้าภาพพิธีกำหนดขึ้น โดยเขียนไว้ในบัตรหรือบอกด้วยวาจา ให้ผู้ที่ไปร่วมงานหรือร่วมพิธีได้ทราบว่า มีรายการใด วันเวลาใด สถานที่ใด เช่น กำหนดการพิธีประชุมเพลิงศพ เขียนลงในบัตร แจกชื่อผู้ตาย สถานที่ วัน เดือน ปี เวลาไว้หน้าบัตร ส่วนหลังบัตรบอกรายการก่อนเวลาประชุมเพลิง เช่น ถวายภัตตาหารสงฆ์ มาติกา บังสกุล แสดงพระธรรมเทศนา เคลื่อนศพ เวลาประชุมเพลิง ฯลฯ แม้งานพิธีของบุคคลสำคัญจัดขึ้น เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ก็เรียกว่า กำหนดการ แจกไว้ในบัตรตัวอย่าง เช่น บัตรเชิญต่างๆ

“วันเฉลิมพระชนมพรรษา” มิได้หมายความว่า “วันพระบรมราชสมภพ” แต่เป็นวันทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมฉลองในมหามงคลสมัยคล้าย “วันพระบรมราชสมภพ” ที่เวียนมาบรรจบอีกปีหนึ่ง “วันพระบรมราชสมภพ” มีวันเดียว คำสามัญเรียกว่า วันเกิด วันถือกำหนด

“วันพระบรมราชสมภพ” ในรัชกาลปัจจุบันคือ วันจันทร์ที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ ส่วนวันที่ ๕ ธันวาคม ของทุกปีที่ผ่านมาแล้ว มิใช่ วันพระบรมราชสมภพ แต่เป็น “วันคล้ายวันพระบรมราชสมภพ”

พระชนมพรรษา พระชนมายุ พระชันษา ทั้ง ๓ คำนี้ เป็นราชาศัพท์ แปลว่า อายุ แต่ใช้กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ ต่างกันตามลำดับพระราชอิสริยยศ

สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ใช้คำว่า “พระชนมพรรษา” แต่ก่อนในหนังสือเก่าท่านใช้ พระชนมายุก็มี และใช้คำว่า พรรษา แทนปี

สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระมหาอุปราช (สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร) สมเด็จพระอนุชาธิราช สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ผู้ได้รับมหาสมณุตมาภิเษก เป็น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าแล้ว ต้องใช้คำว่า “พระชนมายุ” แทน “อายุ” และใช้คำ “พรรษา” แทน “ปี”

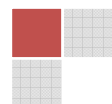
ส่วนพระบรมวงศานุวงศ์ นอกจากที่กล่าวแล้ว ใช้คำว่า “พระชันษา” แทนคำว่า “อายุ” และจำนวน “ปีอายุ” ใช้ว่าปี

อนึ่งคำว่า “ชันษา” ไม่เคยใช้เป็นลักษณะนามแทน “ปี” เช่น พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า ...พระชันษา ๕๐ ปี

พระบรมราชวโรกาส และ พระราชวโรกาส

พระบรมราชวโรกาส เป็นคำสำหรับ พระมหากษัตริย์

พระราชวโรกาส เป็นคำสำหรับ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก-ชนนี สมเด็จพระยุพราช รวมถึงสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในปัจจุบัน แต่มีข้อจำกัดให้ใช้ได้ใช้เพียงในสองกรณี คือ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส หรือ ขอพระราชทานพระราชวโรกาส กับ พระราชทานพระบรมราชวโรกาส หรือ พระราชทาน

พระราชวโรกาสหรือจาง่ายๆว่า ขอโอกาส กับ ให้โอกาส เท่านั้น ในกรณีอื่นๆ หรือ เนื้อความอื่นๆ ให้ใช้ โอกาส เพราะฉะนั้นจึงไม่พูดว่า “ในพระราชวโรกาสที่เสด็จฯ มาถึงที่นี่.....” หรือ “ในพระบรมราชวโรกาสนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระบรมราโชวาท แก่ผู้เข้าเฝ้าฯ ด้วย” เพราะไม่ถูกต้อง

พระมหากษัตริย์คุณ พระมหากษัตริย์คุณ

คำว่า “พระมหากษัตริย์คุณ” กับ “พระมหากษัตริย์” มีความหมายอย่างไร มีข้อสังเกตในการใช้อย่างไร

พระมหากษัตริย์คุณ แปลว่า พระ คุณอันยิ่งที่มีความกรุณาใหญ่หลวง ความหมายสำคัญอยู่ที่คำ ที่คำว่า พระคุณ

พระมหากษัตริย์คุณ แปลว่า พระกรุณาใหญ่หลวง ความหมายสำคัญอยู่ที่คำ พระกรุณา

ดังนั้น เมื่อใดต้องการจะพูดถึง พระคุณ ก็ใช้ พระมหากษัตริย์คุณ เมื่อใดต้องการจะพูดถึง พระกรุณา ก็ใช้ พระมหากษัตริย์คุณ ข้อสังเกตนี้ขอให้นักเทียบไปถึงคำอื่นด้วย เช่น พระเกียรติ กับ พระเกียรติคุณ เป็นต้น หากตั้งสตินึกถึงความหมายของคำให้ได้ก่อนก็จะไม่ใช่ผิด อนึ่ง คำว่า พระมหากษัตริย์คุณ กับ พระมหากษัตริย์ นั้น ถ้ามิได้ตั้งใจจะพูด ให้เห็นว่า พระคุณ หรือ พระกรุณา นั้น ยิ่งใหญ่อะไรนัก ก็ลดคำตกแต่งแสดงความยิ่งใหญ่ลงบ้างให้พอเหมาะพอดีกับเจตนา เช่น พูดว่า พระคุณคุณคุณ พระคุณคุณคุณ พระคุณคุณ ตามแต่จะสมควร

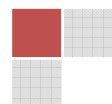
อีกอย่างหนึ่งต้องจำว่า พระคุณ เป็น คุณสมบัติในตัวบุคคลเราจะเอาไปให้หรือไปขอจาก ท่านไม่ได้ พระกรุณา หรือ ความกรุณานั้นสิ จึงควรไปขอท่าน

พระบรมราชูปถัมภ์ พระบรมราชานุเคราะห์

คำว่า “พระบรมราชูปถัมภ์” มีความหมายว่า พระราชทานช่วยเหลือเกื้อกูล ดังนั้น ถ้าใช้กับ สมาคม สโมสร หรือกิจกรรมบางอย่างที่ทรงช่วยเหลือเกื้อกูล หรือช่วยค้ำจุน เช่น “ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับสมาคมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์” อย่างนี้ใช้ได้ ถูกต้อง

คำว่า “พระบรมราชานุเคราะห์” หมายถึง พระราชทานเอื้อเพื่อช่วยเหลือ จึงทรงพระเมตตา ทรงพระกรุณา เช่น ทรงช่วยในการรักษาพยาบาลราษฎรในชนบทคนหนึ่ง ก็ใช้ว่า “พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการรักษาพยาบาลแก่นาย”

สำหรับสมเด็จพระบรมราชินีนาถ มิได้ใช้คำว่า “พระบรมราชูปถัมภ์” และ พระบรมราชานุเคราะห์ เพราะ “บรมราช” ในศัพท์นี้ หมายถึง “บรมราชาธิราช” คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะจึงเปลี่ยนไปใช้คำอื่น เช่น “พระราชูปถัมภ์ พระราชานุเคราะห์” แต่ในรัชกาลนี้ ได้มีผู้บัญญัติศัพท์ขึ้นมาคำหนึ่ง คือ “พระบรมราชินูปถัมภ์” ก็เพราะ สมพระเกียรติยศมาก ในรัชกาลที่

๕ มีเจ้านายบางพระองค์ทรงใช้ราชาศัพท์สำหรับสมเด็จพระบรมราชินีนาถว่า “พระบรมราชินียานุเคราะห์” แต่สมัยนี้มีได้ใช้

คำว่า “เป็น” กับ “มี”

คำว่า “เป็น” กับ “มี” ถ้าใช้นำหน้าคำที่เป็นราชาศัพท์ ไม่ใช่ว่า “ทรงเป็น” “ทรงมี” เช่น เป็นพระราชโอรส เป็นพระราชนัดดา มีพระบรมราชโองการ มีพระราชเสาวนีย์ ต่อเมื่อใช้นำคำธรรมดา จึงจะใช้ “ทรงเป็น”

“ทรงมี” เช่น ทรงเป็นทหาร ทรงเป็นครู ทรงเป็นนักปราชญ์ ทรงมีกรรม ทรงมีทุกข์ ทรงมีเงิน

ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชอบใจ ก็ใช้ว่า “ทรงชอบใจ” หรือ “พระราชทานพระราชกระแสชอบใจ” ถ้าผู้ที่ทรงชอบใจนั้นเป็นพระราชวงศ์ จึงใช้ว่า “ชอบพระทัย”

ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นแขกของผู้ใด ถ้าผู้นั้นเป็นพระมหากษัตริย์ ก็ใช้ว่า เป็น “พระราชอาคันตุกะ” ของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น ถ้าทรงเป็นแขกของประธานาธิบดี ต้องใช้ว่า ทรงเป็น “อาคันตุกะ” ของประธานาธิบดี

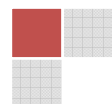
เสด็จพระราชดำเนิน เสด็จ

คำว่า เสด็จนั้น กริยาแท้อยู่ที่คำตามหลังมา เช่น เสด็จขึ้น เสด็จลง เสด็จออก เสด็จเข้า เสด็จผ่านพิภพ เสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติ เสด็จประพาส เสด็จตรวจพบ ฯลฯ กริยาหลักที่เป็นเนื้อความอยู่ที่คำหลังทั้งสิ้น จึงสรุปได้ว่า การใช้ เสด็จ ในรูปแบบนี้ พอเทียบได้กับใช้คำว่า ทรงเติมลงหน้ากริยาต่างๆ นั้นเอง เขมรก็ใช้เช่นนี้เหมือนกัน เช่น เสด็จเฑาะ (เสด็จไป) เสด็จย่าง (เสด็จอย่าง) เสด็จย่างมก (เสด็จอย่างมา) อีกอย่างหนึ่ง คำว่า เสด็จ ของเขมรหมายถึงกษัตริย์ หรือผู้มีไช้ราษฎรสามัญได้ด้วย เช่น ชาติเสด็จ (ชาติกษัตริย์) ไทยใช้หมายถึงกษัตริย์และเจ้านายได้เหมือนกัน ดังคำที่พูดว่า รับเสด็จส่งเสด็จ ที่แต่ก่อนราชการใช้มาก ไม่ว่าจะส่ง จะรับ พระมหากษัตริย์หรือเจ้านาย

คำว่า เสด็จพระราชดำเนิน มีที่ใช้จำกัดเฉพาะกับพระมหากษัตริย์กับพระมหากษัตริย์พระบรมราชินี พระยุพราช และเจ้านายชั้นสูงที่เฉลิมพระยศถัฏฐ ๗ ชั้น จะใช้แก่เจ้านายชั้นรองลงมาไม่ได้ โดยความหมายน่าจะหมายถึง เดิน หรือ เดินทาง (ที่ใช้พาหนะด้วย) จะไป จะมา จะกลับ จะแปรพระราชฐาน ต้องเติมคำอันเป็นใจความสำคัญไว้ข้างหลัง เช่น เสด็จ พระราชดำเนิน โดยกระบวนรถพระที่นั่งไปยังพระบรมมหาราชวัง เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธียกช่อฟ้า เสด็จพระราชดำเนินตรวจพลสวนสนาม เสด็จพระราชดำเนินกลับกรุงเทพฯ

อนึ่ง คำว่า เสด็จพระดำเนิน ไม่มีใช้ในราชาศัพท์ มีแต่ทรงพระดำเนิน แปลว่า เดิน

(คัดจาก ราชาศัพท์, สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, พ.ศ.๒๕๓๗ หน้า ๑๗๓-๑๘๒)

พระราชทาน

พระราชทาน เป็นคำราชาศัพท์ แปลว่า การให้ของพระราชาก็ หมายถึง ให้ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินหรือพระราชวงศ์ชั้นสูงให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งแก่ผู้อื่น สิ่งนั้นอาจเป็นสิ่งของ เช่น พระราชทานบ้าน, อาจเป็นเงิน เช่น พระราชทานทุนการศึกษา พระราชทานทรัพย์ช่วยผู้ประสบภัย, สิ่งที่ใช้เป็นยศถาบรรดาศักดิ์ เช่น พระราชทานยศนายพล พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์, สิ่งที่ใช้เป็นนามธรรม เช่น พระราชทานพระเมตตา, เป็นสิ่งประดิษฐ์ เช่น พระราชทานกังหันชัยพัฒนา

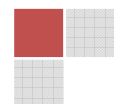
คำว่า พระราชทาน เป็นคำราชาศัพท์แล้ว จึงไม่ต้องเติมคำว่า ทรง ข้างหน้า, ใช้ว่า พระราชทาน เท่านั้น ไม่ใช่ทรงพระราชทาน

ที่มา : บทวิทยุรายการ “รู้ รัก ภาษาไทย” ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ เวลา ๐๗.๐๐ – ๐๗.๓๐ น.

พระอภิธรรม

พระอภิธรรม คือธรรมชั้นสูงมี ๗ คัมภีร์ ในพระอภิธรรมปิฎก กล่าวถึง พระพุทธพจน์ หมวดพระอภิธรรม คือหลักธรรมและคำอธิบายที่เป็นหลักวิชาล้วนๆ ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือเหตุการณ์ แบ่งเป็น ๗ คัมภีร์ (เรียกย่อ หรือหัวใจว่า ส วิ ธา ปุ ก ย ป) คือ

๑. สังคณี หรือ ธรรมสังคณี รวมข้อธรรมเข้าเป็นหมวดหมู่แล้วอธิบายทีละประเภทๆ
๒. วิภังค์ ยกหมวดธรรมสำคัญๆ ขึ้นตั้งเป็นหัวข้อแล้วแยกแยะออกอธิบายชี้แจงวินิจฉัยโดยละเอียด
๓. ธาตุกถา สงเคราะห์ข้อธรรมต่างๆ เข้าในชั้นๆ อยตนะ ธาตุ
๔. บุคคลบัญญัติ บัญญัติความหมายของบุคคลประเภทต่างๆ ตามคุณธรรมที่มีอยู่ในบุคคลนั้นๆ
๕. กถาวัตถุ แถลงและวินิจฉัยทัศนะของนิกายต่างๆ สมัยสังคายนาครั้งที่ ๓
๖. ยมก ยกหัวข้อธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบ โดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่
๗. ปฎิฐาน หรือ มหาปกรณ์ อธิบายปัจจัย ๒๔ แสดงความสัมพันธ์เนื่องอาศัยแห่งธรรมทั้งหลายโดยพิสดาร

พิธีสวดพระพุทธรูป

การสวดมนต์พระพุทธรูป เป็นการสวดมนต์ในงานอวมงคลชาวพุทธนิยมอาราธนาพระสงฆ์ จำนวน ๘ รูป บ้าง ๑๐ รูป บ้าง หรือมากกว่านี้ขึ้นไปแล้วแต่กรณี แต่ต้องเป็นจำนวนคู่ ส่วนการอาราธนาพระสงฆ์สำหรับทำบุญงานอวมงคลไม่ใช่คำอาราธนาว่า “ขออาราธนาเจริญพระพุทธรูป” แต่ใช้คำอาราธนา “ขออาราธนาสวดพระพุทธรูป”

พิธีสวดพระพุทธรูป ที่เป็นการทำบุญหน้าศพ ไม่ต้องตั้งภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์และไม่มีการรดน้ำสายสิญจน์ แต่มีสายโยงหรือกุญญาโยงต่อจากศพไว้เพื่อใช้บังสุกุล การเดินสายโยงต้องไม่โยงสูงกว่าพระพุทธรูปที่ตั้งในพิธี อีกทั้งไม่ควรปล่อยสายโยงให้ลาดมากับพื้นที่ดินหรือที่นั่ง เพราะสายโยงเป็นสายที่ลุ่ม โยงออกมาจากศพหรือเป็นสิ่ง เนื่องด้วยศพจึงต้องลุ่มหรือโยงให้สมควร

งานทำบุญหน้าศพ หมายความว่า ทำให้ขณะศพยังอยู่ ยังมีได้ปลงด้วยวิธียาปนกิจที่นิยมทำกันทั่วไปมี ๕ ลักษณะ ได้แก่

สัตตมวาร คือการทำบุญ ๗ วันแรกนับแต่วันมรณะ

ทักษิณานุประทาน คือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลเพิ่มให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นการทำบุญทุก ๗ วันอื่น ก่อนครบ ๕๐ วัน หรือ ครบ ๑๐๐ วัน

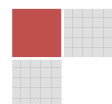
ปีณสมวาร คือการทำบุญ ๑๕ วัน

ปัญญาสมวาร คือการทำบุญ ๕๐ วัน

สตมวาร คือการทำบุญ ๑๐๐ วัน

ในการทำบุญหน้าศพ ถ้ามีการแสดงพระธรรมเทศนาต่อจากพิธีสวดพระพุทธรูป หมายความว่าพอสวดมนต์จบก็มีการเทศน์ เช่นนี้ ในพิธีสวดพระพุทธรูป ฝ่ายเจ้าภาพไม่ต้องอาราธนาศีลนำก่อน พอจุดเทียนหน้าพระและหน้าศพเสร็จก็อาราธนาพระปริตรแล้วพระสงฆ์ดำเนินพิธีสวดพระพุทธรูป ส่วนการรับศีลไปประกอบในพิธีเทศน์หลังสวดมนต์จบ แต่ถ้าจะรับศีลทั้ง ๒ วาระ อาราธนาศีลทั้งก่อนพระสวดมนต์และก่อนพระเทศน์ด้วยท่านก็ไม่ห้าม หากแต่เห็นว่าเป็นกานฟุ่มเฟือยเกินไปเท่านั้น

การกราบศพกราบด้วยวิธีกระพุ่มมือ กราบเพียงครั้งเดียวไม่แบมือ ใช้วิธีหมอบกราบ ส่วนพระบรมศพจะหมอบกราบ หรือถวายบังคมก็ได้

สดับปกรณ์

สดับปกรณ์ (สะ-ดัย-ปะ-กอน) หมายถึง บังสกุล ใช้สำหรับพระบรมศพและพระบรมอัฐิของพระเจ้าแผ่นดิน และพระศพ พระอัฐิของพระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป ส่วนการบังสกุลคือ การที่พระภิกษุชักผ้าจากศพหรือที่วางทอดหน้าศพ หรือที่วางทอดบนด้ายสายสิญจน์ หรือผ้ากุษาโยงที่ต่อจากศพระหว่างที่พระภิกษุชักผ้าบังสกุล จะกล่าวพิจารณาสังขาร การบังสกุลในพิธีศพเจ้านาย เรียกว่า สดับปกรณ์

สายสิญจน์

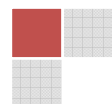
สายสิญจน์ หมายถึง ด้ายดิบที่นำมาจับเข้าด้วยกันเป็นเส้นยาวใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา เช่น โยงสายสิญจน์รอบบ้านในงานทำบุญเลี้ยงพระ, ใช้สายสิญจน์ทำเป็นมงคลคล้องศีรษะบ่าวสาวในพิธีมงคลสมรส

ส่วนด้ายดิบที่โยงจากศพในพิธีสวดพระอภิธรรม หรือ การบังสกุล ไม่เรียกว่า สายสิญจน์ เรียกว่า สายโยง

สิ้นพระชนม์

สิ้นพระชนม์ คือตาย ใช้กับบุคคลระดับเจ้านายตั้งแต่ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป รวมทั้งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า และสมเด็จพระสังฆราช ถ้าเป็นหม่อมเจ้าใช้ว่า ถึงสิ้นชีพิตักษัย และสิ้นชีพิตักษัยบุคคลอื่นๆ เป็นภาษาพูดว่า “สิ้นชีพ” ส่วนภิกษุ สามเณร ถ้าตายใช้ว่า “มรภาพ”

บุคคลทั่วไป ถ้าตาย ใช้ว่า ถึงแก่กรรม แต่ถ้าเป็นสัตว์ใหญ่ เช่น ช้าง ใช้คำว่า “ล้ม” สัตว์ทั่วไปใช้คำว่า “ตาย”

หลังทักษิโณทก

หลังทักษิโณทก คือการกรวดน้ำ หมายถึง การตั้งใจแผ่ส่วนบุญหรือส่วนกุศลที่ได้ทำให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปหรือผู้ใดผู้หนึ่ง โดยการรินน้ำ ใส่ภาชนะเพื่อเป็นเครื่องบ่งถึงเจตนาอุทิศนั้น

กิริยาหลังน้ำใส่ภาชนะนิยมทำในหลายกรณี คือ

๑. ใหวัดตุลิ่งของที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น พระเจ้าพิมพิสารถวายอุทยานเวฬวันแด่พระพุทธเจ้า โดยใช้น้ำเทหลังแทนน้ำพระทัยที่บริสุทธิ์ของพระองค์แด่พระพุทธเจ้า

๒. ให้สิ่งของที่ใหญ่โตซึ่งไม่สามารถหอบยกให้ได้ เช่น พระเวสสันดรทรงหลังน้ำมอบช้างมงคลแก่พราหมณ์ทั้ง ๘ แทนน้ำพระทัยพระองค์

๓. ใช้ประกาศการตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยว เช่น พระนเรศวรทรงหลังน้ำประกาศความตั้งใจในการประกาศอิสรภาพ

๔. ใ้อุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ล่วงลับไปแล้ว

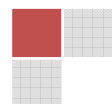
จะเห็นว่า การหลังน้ำจะเป็นสัญลักษณ์บ่งถึงความตั้งใจที่บริสุทธิ์น้ำใจที่ใสสะอาด ดังนั้นน้ำที่ใช้ในการหลังหรือกรวดจึงควรเป็นน้ำที่บริสุทธิ์ เปรียบเสมือนน้ำใจของผู้กรวดโดยสายน้ำที่ไหลหลังลงมานั้นเปรียบเสมือนน้ำใจที่ไหลหลังออกมาให้ปรากฏแก่คนทั่วไป

การกรวดน้ำที่นิยมโดยทั่วไปมี ๒ วิธี คือ

๑. กรวดน้ำโดยใช้น้ำหลังลงในภาชนะที่รองรับ หากที่หลังมีปากเล็ก เวลากรวดน้ำให้ค่อยๆ รินใส่ที่รองโดยมิให้ขาดสสย ไม่ควรใช้มือหรือสิ่งใดกั้นสายน้ำขณะกรวดน้ำ หากที่หลังมีปากใหญ่ เช่น แก้วหรือถ้วยนิยมใช้นิ้วชี้รองที่ปากภาชนะเพื่อให้ น้ำไหลเป็นสายไม่ไหลเปรอะนอกพื้น เมื่อกรวดเสร็จให้นำไปเทไว้ที่โคนไม้ หรือที่กลางแจ้ง ห้ามเทใส่ ถังขยะหรือสถานที่สกปรก เพราะถือว่าเป็นน้ำใจของผู้กรวดน้ำไม่ควรให้สกปรก

๒. กรวดน้ำโดยไม่ต้องใช้น้ำ วิธีนี้นิยมในกรณีที่ไม่ได้จัดเตรียมน้ำสำหรับกรวดหรือหาน้ำกรวดไม่ได้ ผู้กรวดพึงตั้งใจอุทิศส่วนกุศลที่ตนได้ทำให้แก่ผู้ที่ต้องการอุทิศไปให้ก็ใช้ได้แม้จะไม่มีน้ำกรวดก็ยังคง เรียกว่า กรวดน้ำ เช่นกัน

การกรวดน้ำ สามารถทำได้ทุกเมื่อหลังการบำเพ็ญบุญกุศล ใดๆ ใดอย่างหนึ่ง ทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล ผลที่เกิดเฉพาะหน้าที่จะพึงเห็นคือ

๑. ความมีน้ำใจกว้าง เพื่อแผ่ของผู้กรวดน้ำ เพราะนอกเหนือจากการทำความดีอันเป็นการได้ความเบิกบานในชั้นแรกเฉพาะตนแล้วยังมีใจกว้างแบ่งส่วนบุญนั้นแก่ผู้อื่นด้วย หากเป็นการให้ทานก็ถือว่าเป็นการให้ ๒ ต่อ

๒. ความผูกพันระหว่างผู้กรวดน้ำและผู้ที่ถูกอุทิศส่วนกุศลไปให้ ซึ่งเป็นความผูกพันที่เกี่ยวข้องกันตลอดเวลา

ส่วนผลที่เกิดขึ้นที่มองไม่เห็นคือ หากผู้ถูกอุทิศให้อนุโมทนาหรือรับส่วนบุญที่อุทิศไปให้ ก็จะได้รับผลบุญนั้น เช่น เปรตญาติพระเจ้าพิมพิสาร เป็นต้น ผู้นั้นก็จะมีผิงยินดี ผูกพันต่อผู้กรวดน้ำไปให้และหากเขาไม่ได้อนุโมทนาหรือไม่รับส่วนบุญ ส่วนบุญก็จะตกเป็นของผู้กรวดน้ำนั่นเอง เปรียบดั่งเช่นอาหารหรือเครื่องคัมที่นำมาต้อนรับแขก หากแขกไม่รับอาหารหรือเครื่องคัมนั้นก็ยังคงเป็นของเจ้าของอยู่ดี ฉะนั้น

ส่วนขั้นตอนการกรวดน้ำเริ่มจากที่พระสงฆ์กล่าวอนุโมทนาว่า ยถา วาริวหา... ให้เริ่มหน้ากรวดพร้อมกับตั้งใจอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้แก่ผู้ที่ต้องการให้รับ โดยอาจจะบวชชื่อนามสกุลด้วยก็ได้ หรืออาจจะอุทิศโดยไม่เจาะจงผู้ใดผู้หนึ่งก็ได้ ส่วนคำกรวดน้ำจะกล่าวเป็นภาษาไทย หรือ ภาษาบาลี แบบสั้นหรือแบบยาวก็ได้

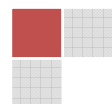
เมื่อพระสงฆ์สวดบทว่า สัพพัตติโย..... ให้เทน้ำที่เหลือลงในภชนะรองรับให้หมดแล้วตั้งใจรับพรที่พระสงฆ์สวดให้จนกว่าจะจบแล้วนำน้ำไปเทในที่ดังกล่าวแล้ว

ในขณะที่กรวดน้ำและรับพรไม่ควรลุกขึ้นไปทำกิจอย่างอื่นหรือทำกิจอื่นใดควรตั้งใจฟังสวดจนจบ

โอกาส – วโรกาส

โอกาส แปลว่า ช่อง, ทาง, เวลาที่เหมาะสม ส่วนคำ วโรกาส เป็นการนำคำว่า “วร” (อ่านว่า วะ-ระ) มารวมกับคำ โอกาส เป็น วโรกาส แปลว่า โอกาสอันประเสริฐ

การใช้คำ โอกาส และวโรกาส ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์ มีธรรมเนียมว่า วโรกาส จะใช้เฉพาะในความหมายว่า “ขอโอกาส” และ “ให้โอกาส” จากพระกษัตริย์หรือพระราชวงศ์ เช่น ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้นายกรัฐมนตรีนำคณะรัฐมนตรีเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท, สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถพระราชทานพระราชวโรกาสให้นายสมมาตรแม่บ้าน สามเหล่าทัพเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

ในกรณีอื่น ๆ ให้ใช้แต่คำว่า โอกาส เช่น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีพระราชทานพระราชวาทแก่นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาในโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนินสไปเยี่ยมโรงเรียน

ที่มา : บทวิทยุรายการ “รู้ รัก ภาษาไทย” ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐ เวลา ๗.๐๐ – ๗.๓๐ น.

รวบรวมจากคู่มือชาวพุทธ ฉบับพูดจาภาษาวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๑

